

36 il... 20 Yanvar faciəsindən ötən dövrün hər ilində bu fikirlər xatırlanır: nə faciələr yaşayıb bu xalq. Daha doğrusu, nə faciələr yaşadılbı bu xalqa. Birinin bitdiyi, yaralarımızın qaysaq bağladığı anda yenisi hazırlanıb, yaşadılbı. Səbəb? Səbəb bir neçədir. Birincisi, xalqın qururu, mübarizliyi, əyilməzliyi. Tarixin bütün dönmələrində haqqını, hüququnu bilən xalqlar daimiñincə, yaranışdan tale payımız olan, qismətimizə düşən gözəl, bərkətiñ torpaqlara sahib olmamız. Buna çoxları göz dikib, tamah salıb. Üçüncüsü isə taleyimizin nisgilli tərəfi - erməni adlı bədxah, azığın, tamahkar qonşumuzun olması. Buna, əslində, qonşu da demək olmaz. Çünkü biz binə olanda bu adda qonşumuz olmayıb. Sonradan torpaqlarımızın bir künçünə qışılıb "qonşu" olublar bizi.

36 ilin o başı...

Tarixin bütün dönmələrində bu üç amildən doğan və zaman-zaman bir-birini əvezləyən faciələrin növbətisi 1990-cı ilin 20 yanvarında Bakıda törədildi. Cox yazılıb bu barədə. Faciənin yaradıldığı əsərlər qan çanağına döñüb, pəzəyiña nümunələrindən qan süzüb, məqalelərde, ocerklərde, reportajlarda gənc ömrürler erkən çiçək açıb, vaxtsız solub, ataların beli bükülüb, analar ağlar qalıb. Televiziya ekranlarında, qəzət səhifələrində qərənfillər dil açıb bu faciənin dəhşətindən danişib. Əllərin solmamış xinası, boş şalan məktəb partaları, qana boyanan tələbə biletleri, ali təhsili başa vurmaq haqqında diplomla ölüm arasındaki qısa zaman fasili, bir də ki həmin gün doğulan atasız uşaqlar üzəklərə sevgili, ər, övlad dağı çəkib, silinməz nisgil həkk edib.

20 yanvar 1990-cı il. Müstəqil tariximizin şanlı səhifəsinə çevrilən həmin tarix əsrlərin zülmətinə bir nur saçır. Bu nurun ziyasında Azərbaycan xalqının illərlə zülmərlə, məşq-qətərlər üz-üzə dayanan, azadlıq, müstəqillik yolunda mübarizələrlə dolu çoxəsrlək tarixi vərəqlənir. Vərəqləndikcə də başına gətirilən müsibətlər, mübariz bir xalqın müstəqil olmaq arzusunun reallaşa bilməməsi səbəbləri açıqlanır, gözlər öündə canlanır.

1990-cı ilin azadlıq mübarizəsi bir ilin, iki ilin mübarizəsi deyildi. Əsrlərin qan yaddaşına hopmuş hissələrin yenidən coşması idi. Bir sözə, müstəqillik arzusunun reallaşması üçün növbəti bir mübarizə idi. Xalq öz soy-kökündən qaynaqlanan hissələri ilə yenidən azadlığa can ataraq müstəqil yaşamaq istəyirdi. Elə bu arzu ilə de minlərlə soydaşımız 36 il əvvəl Azadlıq meydanına aksırdı. Günlərlə bu meydanda azadlıq istəklərini səsləndirir, bu istəklərin ozamankı hakimiyətə çatdırılmasını, bu istəklərin həyata keçirilməsini tələb edirdi. Və qarşıda bu meydandakı minlərlə insanı nələrin gözləyecəyini də təxmin edirdi. Çünkü tariximizdən bəzə azadlıq mücadiləsində başımızı gətirilən müsibətlər gün kimi aydın idi. Lakin Azərbaycan xalqı azad yaşamağı o qədər ürekdən arzulayırdı ki, qarşıda onu nələrin gözlədiyiñi çox yaxşı bili-bilə yene də bu yoldan dönmürdü.

70 il sovet imperiyasının əsareti altında yaşayış Azərbaycandan təbii ki, bu imperiya el götürmək fikrində deyildi. Çünkü bu xalqın milli sərvətlərinə çox yaxşı bələd idi və onun əlinən çıxmış ilə əslə razılaşmaq fikrində də deyildi. Ona görə də bu mübarizəni yerindən boğmaq onların qarşılara qoyduğu yegane məqsəd idi.

Bəli, bir tərəfdən imperiya ünsürləri, digər tərəfdən isə hələ iki il öncə ermənilərin xalqımıza qarşı başladığı müharibə və onun hər gün neçə-neçə övladımızın hələk olması ilə davamı, ölkədəki ictimai-siyasi vəziyyət, dövlətimizin başında sərişəsiz rəhbərliyin olması Azərbaycanı olmazın çətinlikləri ilə üz-üzə qoymuşdu.

Yanvarın 19-da gecə saatlarında Azadlıq meydanına toplaşan insanların ölüm hökmünü verən, bunun üçün Azərbaycana ordu göndərən rus imperiyası nümayəndələri üçün bura-dakı insanların taleyi yox, onların ailələrindəki insanların nələr çəkəcəyi yox, 70 il sərvətinin məniməsədikləri xalqın tarixinə özləri ilə bağlı qara setirleri həkk edəcəkləri yox, nəyin bahasına olursun, Azərbaycan adlı sərvətin əldən verilməməsi maraqlı idi. Elə bunun üçün də xalqımızı mübarizə yoldan döndərmək üçün nə bacarırdırla, onu da etdilər.

Lakin sinəsini gülə yağışı qarşısına siper etməyi əvvəlcədən düşünən və buna hazır olan xalqın mübariz, coşqun hisli mərd oğul və

20 Yanvar: 36 il əvvəl və 36 il sonra

qızları bu yoldan bircə addım belə geri çəkilmək fikrində deyildilər. Güllələr onlara tərəf tuşlaşdırıqca, qarşıya doğru irelilədilər. Bu, azadlıq uğrunda mübarizənin xalqımızın qərəmənlər tarixində yeni mərhəlesi idi. illər öncə əldə olunmuş və əldən verilmiş azadlıq üçün mübarizənin son həddi idi. O günler ya xalq bütövlükde məhv olmalı, ya da əsrlərin arzularını gerçəkləşdirməli idi. Fikir qəti, iradə qəti, lakin xalq əliyalın idi. Həm də arxasında dayanan hakim qüvvə yox idi. Dövləti idarə edənlər düşmənə satılıraq millətin taleyini əsla düşünmək belə istemirdi. Buna görə də xalq meydanda tek qalmışdı, ona heç bir dəstək, kömək yox idi. Tək güc qarşıya qoyulan məqsəd idi. Bu güc və iradə ilə her kəs şəhid olmağa razı idi, nəinki mübarizə meydanından geri çəkilməyə. Beləliklə, 1990-cı ilin yanvar ayının 19-dan 20-nə keçən gecə Bakıda qanlı qətlər törədilədə, azadlıq gedən yoluñ təməli qoyuldu. Xalq öz mübarizliyi ile düşmənə sübut etdi ki, o, var-qüvvəsi ilə azadlıq can atır və bu yolda canından keçməyə hazırlıdır.

Tək Bakıdamı yaşandı faciə?

Yeyr, 1990-cı ilin yanvarı Naxçıvan Muxtar Respublikasının alınmaz qalası Sədərəyin Kərki faciəsini de tarixə yazdı, Sədərək uğrunda onlarla ığidin faciəli ölümünün başlangıç nöqtəsi oldu, neçə-neçə ömürleri yarımcıq qoydu. Kərkinin tarixi, burada törədilən hadisələrə bağlı Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyev sonralar kərkilişlər görüşü zamanı bir neçə cümlə ilə tarixi bir açıqlama vermişdir: "Kərki kəndi Azərbaycanın ən gözəl güşələrindən biridir. Amma təsəssüflər olsun ki, o vaxt bu xəritəni çizənə Azərbaycana düşmən olan insanlar elə etmişlər ki, Azərbaycanın Kərki kəndi Ermənistanın içinde qalmışdı. Buna baxmayaq, Kərki həmişə yaşayırı. Ancaq 1990-cı ildə ermənilər hücum etdilər. Yaxşı yadimdadır, onda mən hələ bura gəlməmişdim. Sonra gəldim, mənə dedilər ki, kərkilişlər orada möhkəm müqavimət göstərdilər. Ancaq təsəssüflər olsun ki, onda ermənilərlə birlikdə sovet ordusunun hissələri sizi öz kəndinizdən çıxardılar". Tarixə mərhum şair-publisist Vaqif Məmmədovun "Sədərəkde yazılın gündəlik" kitabında yer alan faktlarla nəzər salaq: "13 yanvar 1990-cı il.

Dünenki plenumin gedisindən, yersiz münasibətlərdən, siyasi hadisələrin getdikcə gərginləşməsindən hiss olunur ki, Sədərək ağır təhlükə qarşısındadır. Düşmən yaxın vaxtlarda Sədərək üzərinə hücum edə biler. Buna görə də bir gün də vaxt itirmədən öz səsimizi ucaltmalı, təcili tədbirlər görməliyik... Bu məqsədə bu gün saat 14-də direktor İslədiyim Sədərək kənd 1 sayılı orta məktəbdə kənd aqsaq-qallarının, ziyalıların və digər nümayəndələrin ümumi yığıncağını keçirdik. 7 saatə yaxın davam edən yığıncaqda son vaxtları baş verən hadisələr etrafı təhlil edildi, Sədərəye Ermənistan tərəfdən böyük təhlükə gözlənilədiyi etraf olundu. Və 40-a yaxın təklif mütəzakirə olundan sonra 270 nəfərin imzası ilə müraciət qəbul olundu. Gecə saat 10-da Şərurun mər-

da var.

20 yanvar 1990-cı il. Kənddə hamı təşviş içindədir. Dünənki faciə və yuxusuz gözələrin baxışları dəhşətlidir. Dünən kəndə qarşı töredilən erməni vəhşiliyi nəticəsində bizimkilər dən 8 nəfər hələk olub. Səhər saat 11 radələrində bir qara xəber də aldıq. Guya fəvqəladə vəziyyət yaratmaq adı ilə gecə Bakıya hərbi qüvvələr girdi, həmin qüvvələrin qarşısına çıxan dinc əhali atəş tutulub, yüzlərə adam faciəli surətdə hələk olub. Azərbaycan faciəli, qara günləri yaşayır".

Sədərəkde yazılın gündəlik beləcə, bir nəçə il davam edir. Bu faktları sadalamaqda məqsədim var. Tarixçi-alımlar haqlı olaraq qeyd edirlər ki, heç şübhəsiz, 1990-cı il yanvarın 20-də Bakıda baş verən hadisələri muxtar respublikanın ermənilərlə həmsərhəd olan rəyonlarında, xüsusilə de Sədərəkde və Dağlıq Qarabağda erməni təcavüzündən ayrıca təhlil etmək düzgün olmazdı. Çünkü Azərbaycan həmin dövrədə qonşu Ermenistanın təcavüzüne də meruz qalmışdı. Belə bir şəraitdə sovet rəhbərliyi nəinki münaqışının qarşısını almaq üçün qəti tədbirlər görməmiş, əksinə, Azərbaycana yeridilən ordu hissələrinin tərkibinə sovet hərbi hissələrində xidmət edən ermənilər, hətta erməni kursantları da daxil edilmişdi.

Nə üçün həm Bakı, həm də Naxçıvan?

20 Yanvar... Nə üçün həm Bakı, həm də Naxçıvan? Bir ayın iki böyük təcavüzkar hadisəsinə tarixçi-alim, dosent Elçin Zamanov bələ açıqlama getirir: - Hadisələri geosiyasi kontekstdə incələyərək Bakıya qoşunun məhz yanvarın 19-20-də yeridiləşti ilə Naxçıvana eyni vaxtda Ermenistanın işğalçı qüvvələrinin hückumunun üst-üstə düşməsi Moskvada evvelcədən hazırlanmış bir planın həyata keçiriləməsi gün kimi açığa çıxarı. Bir anlıq tarixə nəzər salsaq, bolşevik Rusiyasının Bakını işğal etmək üçün erməni amlılindən yararlanması faktının şahidi olarıq.

Mühüm faktor: Ümummilli Lider Heydər Əliyevin Naxçıvana qayıda bilməsi məsələsi

Tarixçi-alim onu da qeyd edir ki, Moskvani narahat edən ən mühüm faktor Ulu Önder Heydər Əliyevin Naxçıvana qayıda biləcəyi və özünün mühüm tarixi liderlik missiyasını yerinə yetirəcəyi məsəlesi idi. Buna görə də Naxçıvanın işğalı planlaşdırıldı. Bu işğal Azərbaycan milli süluruna 20 Yanvar faciəsindən də dəhşətli bir zərbə olacaqdı. Eyni zamanda həm də Türkiye ilə Azərbaycanın, həmçinin böyük Türk dünyasının ən mühüm geostrateji əlaqə qovşağına çox ciddi bir tarixi zərbə edirəcəkdi. Ümummilli Liderimiz həmin taleyikli zamanda Naxçıvana dönüşü həm Moskvanın, həm də ermənilərin böyük planlarını pozmuş oldu. Bəli, o zaman yalnız ümummilli liderimiz Heydər Əliyev bütün çətinliklərə baxmayaq, siyasi iradə nümayiş etdirək Azərbaycanın Moskvadakı Daimi Nümayəndəliyinə gəlib, SSRİ rehbərliyinin törediyi bu cinayəti qətiyyətə ittiham edərək bəyanatla çıxış etdi. Bundan sonra böyük şəxsiyyətin Naxçıvana gəlişi isə mərkəzin Bakı planını da, Naxçıvanı planını da alt-üst etdi. Azərbaycan rehbərliyinə qayıdışdan sonra ulu önder Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 1994-cü ilin yanvar ayında Milli Məclisdə Azərbaycan xalqına qarşı təcavüzkar 20 Yanvar hadisələrinə siyasi qiyəmət verildi.

36 il əvvəl ilə bugünkü fərqli göz qabağındadır. 20 Yanvar hadisəsinin baş verdiyi dövrədə həm de torpaqları işğal olunan Azərbaycan indi qalib bir ölkədir. Həm de suverenliyi, konsitutusiya quruluşu tamamilə bərpa olunmuş ölkə. Xalqımız bu qalib ölkənin başı dır, alnıcıq, qıruları insanlardır. Bu qururu bize bəxş edən ölkəmizin rehbəri, Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyev və Milli Ordumuzun qəhrəman oğullarına daim minnətdarlıq. Çünkü Qarabağ tariximizin qara lekəsi idi. Onlar bu qara lekəni temizlədilər, 20 Yanvardan ötən 36 ilin müyyən zamanlarında şəhid olan övladlarımızın qisasını aldılar. Azərbaycanın adını yənidən qeyrət və qüdrətləri ilə bütün dünyaya yayıldılar. Biz onlarla qurur duyurur.

Mətanət Məmmədova